

**UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA XOR SAN'ATINI
RIVOJLANTIRISHDAGI MAVJUD MUAMMOLAR**

**СУЩЕСТВУЮЩИЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ХОРОВОГО
ИСКУССТВА В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ**

**EXISTING PROBLEMS IN THE DEVELOPMENT OF CHORAL ART IN
GENERAL EDUCATION SCHOOLS**

Farg'ona davlat universiteti

musiqiy ta'lim va san'at yo'nalishi I-bosqich magistri

Razzoq Ergashali Sevaraxon

e-mail: razzaqovasevaraxon@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur ilmiy maqolada umumta'lim maktablarida xor san'atini rivojlantirish jarayonidagi mavjud muammolar, ularning kelib chiqish sabablari hamda amaliy yechimlari ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilinadi. Xor san'atining o'quvchilarning estetik didi, musiqiy tafakkuri, ma'naviy dunyoqarashi va jamoaviy madaniyatini shakllantirishdagi o'rni ochib berilgan. Shuningdek, musiqa ta'limi tizimidagi moddiy-texnik ta'minot, malakali kadrlar yetishmovchiligi, metodik qo'llanmalar kamligi hamda o'quvchilarning xor ijrochiligiga bo'lgan qiziqishini oshirish masalalari o'rganilgan. Tadqiqot davomida xor san'atini rivojlantirishning zamonaviy pedagogik texnologiyalari va innovatsion yondashuvlari yuzasidan taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: xor san'ati, musiqa ta'limi, estetik tarbiya, pedagogik texnologiya, jamoaviy ijro, umumta'lim maktabi, musiqa madaniyati, vokal-xor mashg'ulotlari.

АННОТАЦИЯ

В данной научной статье анализируются существующие проблемы развития хорового искусства в общеобразовательных школах, причины их возникновения и пути практического решения. Раскрыта роль хорового искусства в формировании эстетического вкуса, музыкального мышления, духовного мировоззрения и культуры коллективного взаимодействия учащихся. Также изучены вопросы материально-технического обеспечения системы музыкального образования, нехватки квалифицированных кадров, недостатка методических пособий и повышения интереса учащихся к хоровому исполнительству. В ходе исследования разработаны предложения и рекомендации по внедрению современных педагогических технологий и инновационных подходов в развитие хорового искусства.

Ключевые слова: хоровое искусство, музыкальное образование, эстетическое воспитание, педагогические технологии, коллективное исполнение, общеобразовательная школа, музыкальная культура, вокально-хоровые занятия.

ABSTRACT

This scientific article analyzes the existing problems in the development of choral art in secondary schools, the causes of these problems, and practical solutions. The role of choral art in shaping students' aesthetic taste, musical thinking, spiritual worldview, and collective culture is highlighted. The study also examines issues related to material and technical support in music education, the shortage of qualified specialists, the lack of methodological manuals, and ways to increase students' interest in choral performance. Furthermore, proposals and recommendations concerning modern pedagogical technologies and innovative approaches to the development of choral art are presented.

Keywords: choral art, music education, aesthetic upbringing, pedagogical technology, collective performance, secondary school, musical culture, vocal and choral training.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimida yosh avlodning ma'naviy, estetik va madaniy tarbiyasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, musiqa san'ati orqali o'quvchilarning badiiy didini shakllantirish, ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish hamda milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Shu jihatdan xor san'ati umumta'lim maktablaridagi musiqa ta'limining muhim tarkibiy qismi sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Madaniyat va san'at xalqning ma'naviy dunyosini yuksaltiradigan, yosh avlodni ezgu g'oyalar ruhida tarbiyalaydigan buyuk kuchdir"¹. Ushbu fikr musiqa va xor san'atining yoshlar tarbiyasidagi o'rni naqadar muhim ekanligini ko'rsatadi. Zero, xor san'ati o'quvchilarda nafaqat musiqiy savodxonlikni, balki jamoaviylik, mas'uliyat va estetik tafakkurni ham shakllantiradi. Xor san'ati o'quvchilarning musiqiy eshituv qobiliyatini rivojlantirish, sahna madaniyatini shakllantirish hamda ularni milliy va jahon musiqiy merosi bilan tanishtirishda muhim vosita hisoblanadi. Jamoaviy kuylash jarayonida bolalarda o'zaro hamjihatlik, intizom va ijodiy faollik rivojlanadi. Shu sababli umumta'lim maktablarida xor mashg'ulotlarini samarali tashkil etish bugungi kunning dolzarb pedagogik masalalaridan biri hisoblanadi. Mamlakatimizda musiqa va san'at ta'limini rivojlantirishga qaratilgan keng ko'lamlı islohotlar amalga oshirilayotgan bo'lsa-da, umumta'lim maktablarida xor san'atini rivojlantirish jarayonida ayrim muammolar saqlanib qolmoqda. Jumladan, moddiy-texnik bazaning yetarli emasligi, malakali xor rahbarlari yetishmovchiligi, metodik qo'llanmalar kamligi hamda o'quvchilarning xor san'atiga bo'lgan qiziqishining sustligi ushbu yo'nalish taraqqiyotiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Xor san'ati inson ruhiyatiga kuchli ta'sir ko'rsatadigan san'at turlaridan biridir. Ayniqsa, bolalar xor jamoalarida kuylash jarayonida o'quvchilarning ovoz imkoniyatlari rivojlanadi, musiqiy eshituv qobiliyati shakllanadi hamda sahna madaniyati tarkib topadi. Shu sababli umumta'lim maktablarida xor san'atini rivojlantirish masalasi pedagogika va san'atshunoslikning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida o'rganib kelinmoqda. Biroq bugungi kunda umumta'lim maktablarida xor san'atini tashkil etish va rivojlantirish

jarayonida qator muammolar mavjud. Ushbu muammolar o'quvchilarning xor mashg'ulotlariga qiziqishining sustligi, malakali mutaxassislarining yetishmasligi, moddiy-texnik bazaning talab darajasida emasligi hamda metodik ta'minotdagi kamchiliklar bilan bog'liqdir. Mazkur maqolada ana shu muammolar ilmiy jihatdan tahlil qilinadi va ularni bartaraf etish yuzasidan tavsiyalar ishlab chiqiladi. Xor san'ati yosh avlodning estetik dunyoqarashini shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Musiqa orqali inson qalbida go'zallikka intilish, san'atni qadrlash va milliy madaniyatga hurmat tuyg'usi rivojlanadi. Ayniqsa, xor jamoalarida kuylash jarayoni o'quvchilarni jamoaviy hamkorlikka o'rgatadi.

Xor san'atining pedagogik ahamiyati quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi:

o'quvchilarning musiqiy eshituv qobiliyatini rivojlantiradi;

vokal malakalarini shakllantiradi;

sahna madaniyatini oshiradi;

jamoada ishlash ko'nikmasini rivojlantiradi;

milliy va jahon musiqiy merosiga qiziqishni kuchaytiradi;

ma'naviy-axloqiy tarbiyani shakllantiradi.

Musiqa pedagoglari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda xor mashg'ulotlari bolaning psixologik rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi qayd etilgan. Kuylash jarayonida nafas olish tizimi yaxshilanadi, xotira va diqqat kuchayadi, ijodiy tafakkur rivojlanadi. Bugungi globallashuv sharoitida yoshlarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan xor san'ati o'quvchilarning bo'sh vaqtini samarali tashkil etuvchi, ularni turli salbiy illatlardan himoya qiluvchi muhim omil sifatida ham ahamiyat kasb etadi.

Umumta'lim maktablarida xor san'atini rivojlantirishdagi asosiy muammolar

Moddiy-texnik bazaning yetarli emasligi

Ko‘plab umumta’lim maktablarida musiqa xonalari zamonaviy texnik vositalar bilan yetarli darajada jihozlanmagan. Ayrim maktablarda pianino, sintezator, ovoz kuchaytirgich moslamalari yoki nota materiallari mavjud emas. Bu esa xor mashg‘ulotlarini sifatli tashkil etishga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Xor san’ati bilan shug‘ullanish uchun maxsus jihozlangan xona, akustik sharoit hamda musiqa asboblari talab qilinadi. Biroq qishloq hududlaridagi ko‘plab maktablarda bunday imkoniyatlar cheklangan. Natijada o‘qituvchilar mashg‘ulotlarni samarali tashkil eta olmaydi.

Malakali mutaxassislar yetishmovchiligi

Xor san’atini rivojlantirishdagi asosiy muammolardan yana biri malakali musiqa pedagoglari va xor dirijyorlarining yetishmasligidir. Ayrim umumta’lim maktablarida musiqa fanidan dars berayotgan o‘qituvchilarning xor ijrochiligi bo‘yicha maxsus tayyorgarligi yetarli emas. Xor jamoasini boshqarish o‘qituvchidan yuqori darajadagi kasbiy mahoratni talab qiladi. Dirijyorlik, vokal metodikasi, nota savodi va repertuar tanlash ko‘nikmalariga ega bo‘lmagan pedagog xor mashg‘ulotlarini samarali olib bora olmaydi. Bundan tashqari, yosh mutaxassislarning qishloq maktablariga borib ishlashga qiziqishi sustligi ham mavjud muammoni yanada kuchaytirmoqda.

O‘quvchilarning xor san’atiga qiziqishining pasayishi

Bugungi axborot texnologiyalari rivojlangan davrda o‘quvchilarning qiziqish doirasi sezilarli darajada o‘zgarmoqda. Ko‘plab yoshlar zamonaviy estrada musiqasiga qiziqib, an’anaviy xor ijrochiligiga kamroq e’tibor qaratmoqda. Ayrim hollarda xor mashg‘ulotlarining bir xil usulda tashkil etilishi, zamonaviy metodlarning qo‘llanmasligi o‘quvchilarda zerikish holatini yuzaga keltiradi. Natijada ularning xor jamoalariga qatnashish istagi kamayadi. O‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olmagan holda repertuar tanlanishi ham qiziqishning pasayishiga sabab bo‘lmoqda.

Metodik qo‘llanmalar va repertuar tanqisligi

Umumta'lim maktablari uchun xor san'ati bo'yicha zamonaviy metodik qo'llanmalar yetarli emas. Ayniqsa, milliy ruhdagi bolalar xor asarlari repertuarining kamligi pedagoglar faoliyatida qiyinchilik tug'diradi. Bugungi kunda ko'plab o'qituvchilar xor mashg'ulotlarini eski metodlar asosida olib bormoqda. Innovatsion pedagogik texnologiyalarning yetarli darajada qo'llanilmasligi esa ta'lim sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Ota-onalar bilan hamkorlikning sustligi

Ba'zi ota-onalar xor mashg'ulotlariga jiddiy e'tibor bermaydi va uni asosiy fanlar qatorida ko'rmaydi. Natijada bolalar qo'shimcha mashg'ulotlarga muntazam qatnashmaydi. Aslida xor san'ati bolaning umumiy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Shu sababli ota-onalar bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish zarur.

Xor san'atini rivojlantirishning zamonaviy usullari

Innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash

Bugungi kunda ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xor mashg'ulotlarida multimedia vositalari, audio-video materiallar hamda interaktiv metodlardan foydalanish o'quvchilarning qiziqishini oshiradi. Masalan, mashhur xor jamoalari ijrosidagi videolarni namoyish qilish, ovoz yozish texnologiyalaridan foydalanish va individual vokal mashqlarni tashkil etish samarali natija beradi.

Milliy va zamonaviy repertuar uyg'unligini ta'minlash

O'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos milliy va zamonaviy qo'shiqlar repertuarini shakllantirish muhimdir. Milliy kuy-qo'shiqlar yoshlarning vatanparvarlik tuyg'usini rivojlantirsa, zamonaviy kompozitsiyalar ularning qiziqishini oshiradi. Repertuar tanlashda asarning mazmuni, musiqiy murakkabligi va tarbiyaviy ahamiyatiga alohida e'tibor qaratish lozim.

Musiqqa o‘qituvchilarining malakasini oshirish

Xor san’atini rivojlantirish uchun pedagoglarning kasbiy mahoratini muntazam oshirib borish zarur. Shu maqsadda seminar-treninglar, mahorat darslari va malaka oshirish kurslarini tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Pedagoglar xor dirijyorligi, vokal metodikasi hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalar bo‘yicha yangi bilimlarni egall

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, umumta’lim maktablarida xor san’atini rivojlantirish yosh avlodning ma’naviy-estetik tarbiyasini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Xor mashg‘ulotlari o‘quvchilarning musiqiy savodxonligini oshirish, jamoaviy hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirish, estetik didini boyitish hamda milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi. Biroq hozirgi kunda ushbu yo‘nalishda bir qator muammolar mavjud bo‘lib, ular orasida moddiy-texnik bazaning yetarli emasligi, malakali xor rahbarlari va musiqqa pedagoglarining kamligi, metodik qo‘llanmalar tanqisligi hamda o‘quvchilarning xor san’atiga bo‘lgan qiziqishining sustligi alohida o‘rin tutadi. Bu esa xor mashg‘ulotlarini samarali tashkil etishga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish, musiqqa o‘qituvchilarining kasbiy malakasini oshirish, milliy va zamonaviy repertuarni boyitish hamda maktablarda xor to‘garaklari faoliyatini kuchaytirish muhim hisoblanadi. Shuningdek, turli tanlov va festivallarni tashkil etish orqali o‘quvchilarning xor san’atiga bo‘lgan qiziqishini oshirish mumkin. Prezidentimiz tomonidan madaniyat va san’at sohasiga qaratilayotgan e’tibor ham xor san’atini rivojlantirish uchun muhim huquqiy va ma’naviy asos bo‘lib xizmat qilmoqda. Shu sababli umumta’lim maktablarida xor san’atini rivojlantirish masalasi yosh avlodning barkamol inson bo‘lib voyaga yetishida dolzarb vazifalardan biri bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. *Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
2. Shavkat Mirziyoyev. *Yangi O‘zbekiston strategiyasi*. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-son “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni.
4. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
5. Rajabov I. *Musiqqa pedagogikasi asoslari*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2010.
6. Mansurov A. *Xor va xorshunoslik asoslari*. – Toshkent: Fan, 2015.
7. Abdullayev Q. *Musiqqa o‘qitish metodikasi*. – Toshkent: Sharq, 2018.
8. Egamberdiyev S. *Musiqqa madaniyati darslarini tashkil etish metodikasi*. – Toshkent, 2020.
9. Nazarov R. *Bolalar xor jamoalari bilan ishlash metodlari*. – Toshkent: Mumtoz so‘z, 2021.
10. Asafyev B. *Музыкальная форма как процесс*. – Москва: Музыка, 1971.
11. Vetlugina N. *Музыкальное воспитание в школе*. – Москва: Просвещение, 1985.
12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining madaniyat va san’atni rivojlantirishga oid qarorlari va farmonlari.

